

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

667 פ' ע"ב פ' ע"ב פ' ע"ב פ' ע"ב פ' ע"ב פ' ע"ב פ' ע"ב
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: עוג מלך הבשן הוא אליעזר

הרי לנו כי על אף גודלו העצום של עוג מלך הבשן, עדיין הוא היה רק הפסולת של ה"רפאים", שהם היו יותר נמוכים מה"ענקים" וה"ענקים" יותר נמוכים מה"נפילים".

הסיבה לגודלם העצום של הנפילים הענקים והרפאים ובכללם גם עווג מלך הבשן מחמת היותם ילידי המלאכים שירדו לעולם.

וכפי שמובא בילקוט שמעוני (בראשית - פרק ו - רמז מ"ד): מיד עמדו שני מלאכים שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו: רבש"ע, הלא אמרנו לפניך כשבראת את עולמך "מה אנוש כי תזכרנו"? אמר להם: ועולם מה יהא עליו? אמרו לו: רבש"ע היינו מסתפקין בו. אמר להם: גלוי וידוע לפני אם אתם שרויין בארץ, היה שולט בכם יצר הרע והייתם קשים מבני אדם. אמרו לו: תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך. אמר להם: רדו ותדורו עמהן. מיד קלקלו עם בנות האדם שהיו יפות ולא יכלו לכבוש את יצרן. מיד ראה שמחזאי ריבה אחת ושמה "איסטהר" נתן עיניו בה, אמר: השמעי לי. אמרה לו: איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרהו.

למדה אותו שם הזכירה אותו ועלתה לרקיע ולא קלקלה. אמר הקב"ה: הואיל ופרשה עצמה מן העבירה לכו וקבעוה בין שבעה כוכבים הללו כדי שתזכרו בהן לעולם, ונקבעה בכימה. כיון שראו שמחזאי ועזאל כך, עמדו ונשאו נשים והולידו בנים וכו'.

ומובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ג): ונמחו כל היקומים אשר על פני האדמה שנא' "וימח את כל היקום", חוץ מנח ואשר אתו בתיבה שנאמר "וישאר אך נח". וחוץ מעווג מלך הבשן שישב על עץ אחד תחת סילונית של תיבה ונשבע לנח ולבניו שיהיה להם עבד עולם, מה עשה נח? נקב חור אחד בתיבה והיה מושיט לו מזונו בכל יום ויום ונשאר גם הוא שנאמר "רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים". ע"כ.

ומבואר, כי עוג ניצל ונפלט מהמבול, ועל שם כך הוא נקרא "הפליט" (רש"י בראשית יד, יג ד"ה ויבא הפליט), מדוע זכה עוג להינצל מהמבול?

כותב רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו צדקת הצדיק (אות צ"ו) וז"ל: מי שהוא שומר הברית ולא ראה קרי מימיו הוא נקרא יפה תואר בכתוב כענין יוסף יפה תואר, ועל זה נאמר (משלי ל"א, ל') "שקר החן והבל היופי", כי מצינו גם כן באומות עכו"ם שהיו נקיים מזה כמו עוג שפלט מדור המבול ובלא תיבה כלל ודאי לא היה ניסא לשיקרא רק שלא היה בן מבול דהיינו משחית זרע... ע"כ.

"כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים הנה ערשו ערש בןזל הלה הוא ברבת בני עמון תשע אמות ארקה וארבע אמות רחבה באמת איש" (דברים ג, יא).

גובהו של עוג מלך הבשן היה עצום מאוד, כפי שהתורה מעידה ואומרת: "הנה ערשו ערש בןזל הלה הוא ברבת בני עמון תשע אמות ארקה וארבע אמות רחבה באמת איש", ומבאר הרשב"ם: שמדובר על עריסתו כשהיה קטן, ועשו אותה מברזל, כי אם היתה עשויה מעץ היתה נשברת. וכתב רש"י: "באמת איש" – כלומר האמה שלפיה נמדדה המיטה היא האמה הגדולה של עוג ולא אמה של אדם רגיל.

וכן במסכת נידה (נד): מובאת ברייתא המתארת את גודלו של עוג: תניא, אבא שאול אומר, ואיתימא רבי יוחנן: קובר מתים הייתי, פעם אחת רצתי אחר צבי, ונכנסתי בקולית של מת, ורצתי אחריו שלש פרסאות, וצבי לא הגעתי וקולית לא כלתה, כשחזרתי לאחורי אמרו לי של עוג מלך הבשן היתה.

כלומר, אבא שאול מספר שבריצתו אחר צבי מהלך של שלוש פרסאות, לצידו היתה מונחת קולית (עצם) של מת. בסוף אותה כברת דרך נאלץ לוותר על הציד, את הצבי לא השיג אבל 'קולית לא כלתה'. העצם הענקית הזו השרועה לאורך דרכו של הצבי ונמשכת עוד לאחר שהצבי נעלם באופק, ומגלים לי כי היא שייכת לעוג מלך הבשן וארוכה יותר מכל הדרך המעייפת שעשה אבא שאול.

והנה על אף גודלו העצום של עוג מלך בשן, אבל היו גדולים וענקים ממנו בהרבה.

וכפי שכתב רבינו בחיי בפרשת שלח (י"ג כ"ו): ...ושלושה שמות נקראו להם: 'נפילים' 'ענקים' 'רפאים'. 'נפילים' היו ראש המשפחה אותן שהיו בני האלהים שהזכיר בבראשית, ולא היו כשאר בני אדם להסתכל בהם, וכל המסתכל בהם חרדה גדולה נופלת עליו, ואחר כך נתמעטו מן הכח והגבורה ונקראו 'ענקים' על שם שמעניקים חמה בקומתן כלומר אצל הרואה, כי לא היו רשאים להסתכל בהם כמי שמסתכל במגדל גבוה, ואחר כך בריחוק הדורות שהיו מתגלגלין והיו מתרחקין מגבורה. אותן 'נפילים' נתמעט כוחן יותר ונתרפה ונקראו 'רפאים', ועוג מלך הבשן היה מה'רפאים' והיה פסולת שלהן, שכן אמרו במדרש תנחומא (חוקת כה) והוא נשאר מיתר הרפאים, וזה עוג שהרג אמרפל וחבריו, והיה פסולת שלהם כפריצי זיתים הפלטים מתוך הגפת, שנאמר (בראשית יד, יג) ויבוא הפליט, זה עוג. ומה שזכה להינצל מן המבול, בזכות אברהם, וגם בזכות ישראל, כדי שתתישב הארץ הקדושה על ידי אנשים כמותן.

ע"כ.

מובא ב"פרקי דרבי אליעזר" (פרק ט"ז): שלאחר הנס הגדול שנעשה לאברהם אבינו באור כשדים, ויצא מן האש ללא פגע לעיני כל העמים, באו כל גדולי הדור ליתן לו מתנות ולקח נמרוד את עבדו עוג ונתנו לאברהם לעבד לעולם. עוג הפך להיות מבני ביתו של אברהם אבינו, ונימול ביחד עם כל ביתו (זוהר הקדוש פרשת חקת דף קפד). ונשתנה שמו ל'**אֵלִיעֶזֶר**'. וכן הוא במסכת סופרים פרק כ"א משנה ט'.

אלא שנשאלת השאלה הכיצד עוג מלך הבשן הוא אליעזר, והרי אליעזר צדיק היה, וכדאיתא בגמ' ביומא (כח): שהיה זקן ויושב בישיבה, מושל בתורת רבו והיה דולה ומשקה מתורת רבו. ועוד דרשו חז"ל (בר"ר נט, ח) את הכתוב 'ומושל בכל אשר לו' שהיה מושל ביצרו. ואילו עוג היה רשע.

כמו כן בסוף פ"א של מסכת ארץ זוטא מובא, עשרה צדיקים שנכנסו בחייהם לגן עדן וביניהם, אליעזר עבד אברהם, ומאידיך אצל עוג מלך הבשן מצינו בגמרא בברכות (נד): שמשו רבינו הרגו.

ובדעת זקנים לבעלי התוס' (חיי שרה פרק כד פסוק לט) סובר, דצריך לומר ששני עוג מלך הבשן היו אחד רשע שהרגו משה ואחד שהיה עבד ומלך. אליעזר סיים את חייו כמלך הבשן, שנים רבות לפני שבני ישראל ביקשו לעבור דרך ארצו ועלה חי לגן עדן. ואז, ירש את כסאו מלך אחר, אשר נקרא 'עוג', כשמו של המלך המיתולוגי, כפי שבממלכת מצרים כל המלכים כונו על שם המלך הראשון, 'פרעה', והוא זה אשר נהרג על ידי משה.

ונביא תירוץ אחר בהקדם: כל אדם מורכב מצד טוב ומצד רע, ושניהם מתלבשים זה בזה ממש כשתי צורות של שני בני אדם הדומים זה לזה ונכללים כאחד. חלק הטוב נקרא 'לבוש' והוא המרגיל את האדם בתורה מצוות ומעשים טובים. וחלק הרע נקרא 'בגד' מלשון בגידה כפי שנאמר "בְּגָדִים בְּגָדוֹ וּבְגָדִים בְּגָדוֹ" (ישעיה כד, טז) והוא נקרא גם 'שד' המחטיא את האדם לפי שהוא בחינת 'שד'. והיכולת להפריד אצל כל אחד את 'האדם הטוב' מ'האדם הרע' מסורה בידי הצדיקים.

וכן כותב הילקוט ראובני (פרשת וישב אות קצ"א): "ותתפשטה בבגדו", שמעתי, שיוסף עשה השבעה על השד שיבא וישכב עמה כמו שעשתה שרה שהכניסה שידה וכן אסתר לאחשורוש, והיא יודעת שהיתה כשפנית. אמר לו: אתה בוגד בי שאתה הבאת לי שד, אתה סובר שלא ידעתי את הבגד שעשית לי, איני רוצה אלא בך. ע"כ.

כלומר, שרה אמנו בשעה שלקחו אותה אל פרעה, לא היתה כלל עם פרעה אלא הכניסה לפרעה 'שידה' במקומה על ידי השבעה. כמו כן שאשת פוטיפר תבעה את יוסף לעבירה יוסף הפריד את 'החלק הרע' הנקרא בשם 'בגד' שהוא מלשון בגידה מ'החלק הטוב' הנקרא בשם 'לבוש'. וזה מה שנאמר "וְתִתְּפֹשֶׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאִמֹר שִׁכְבָּה עִמִּי וְיָעִזְבֵּךְ בְּיָדוֹ בְּיָדָהּ וַיֵּנֶס וַיֵּצֵא הַחוּצָה" (בראשית לט, יב) כלומר שעל ידי פעולת השמות הקדושים, יוסף השאיר בידי אשת פוטיפר את ה'בגד' שהוא החלק הרע שלו, ונס החוצה בחלק הטוב הנקרא 'לבוש'. אבל אשת פוטיפר היתה מכשפה גדולה והבינה שהביא לה שד אמרה שאינה רוצה 'בבגד' הזה אלא בו.

כך היה גם עם מרדכי ואסתר שהיו יודעים להשביע על ידי שם המפורש את חלק ה'שד' הזה, והשביעו אותו שייפרד מתוך אסתר המלכה. החלק הזה היה מתלבש בגוף והולך אל אחשורוש (עץ חיים' להארי"ל שער מט פרק ו) והיה נראה כדמותה וכצלמה של אסתר בלי הפרש, מרדכי היהודי עשה זאת על ידי שם המפורש, שהרי בכך אסתר לא נטמאה ונשארה טהורה למרדכי בעלה.

וכתב רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע (מגילה יג.) כי מטעם זה אחשורוש היה יכול לטעום ב'אסתר' כל 'טעם' שרצה, טעם בתולה או טעם בעולה משום שהשידה יכולה להתהפך ולשנות את עצמה.

כותב האריז"ל בעץ חיים (שער מ"ט פרק ו'): המלך דָּרְיוֹשׁ האחרון היה בנה של אסתר המלכה ואחשורוש (ראה 'זיקרא רבה' יג, ה ד"ה אמר רבי יהודה, וכן 'אסתר רבה' ח, ג), והוא נולד מצד ה'שידה' ההיא שהלכה

והיתה עם אחשורוש. ועם זאת, דריוש היה נחשב בנה של אסתר ממש כי השידה היתה חלק ממנה שהרי היא אותו החלק הרע שהיה בה. לכן המלך דריוש נקרא על ידי רבותינו בפשיטות בשם "דריוש בן אסתר" (ראה רש"י ספר דניאל ח, כא, תוס' ראש השנה ג: ד"ה שנת). זה גם הטעם שדריוש היה חציו רע וחציו טוב, שהרי אף שהוא היה מלך גוי הוא ציוה שיבנו את בית המקדש ואף נתן לישראל רשות לעלות עוד לפני ימיו של כורש (ראה ספר עזרא פרק ה-ו).

כמו כן מגלה לנו החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת א' אות טו) שכך גם היה עם יעל אשת חבר הקני וסיסרא וז"ל: אסתר כתב רבינו הארי"ל ז"ל דהיתה גלגול יעל וכמו שסיסרא נפל ביד יעל כן המן ביד אסתר. הכוכבים ממסילותם נלחמו ר"ת המן עכ"ד. ונודע דכשם דשידה נזדמנה ליעל בין רגליה כדי שלא יטמאנה סיסרא ושכב עם השידה. כן אסתר לא נטמאה ח"ו ואחשורוש נטפל ברעתה ואסתר טהורה. ואפשר שזה רמז הפסוק תבורך מנשים יעל אשת חבר הקני מנשים באוהל תבורך הכוונה תבורך מנשים יעל יותר מנשים אחרות צדקניות שמוסרות עצמן לביאה כדי להציל ישראל כי שכרן מרובה אבל אסורות לבעליהם דלא היה האונס בביאה כמ"ש מהר"י קולון ז"ל ודעמיה. אבל זו תבורך מהם שנזדמנה לה שידה וא"כ היא אשת חבר אגידה ביה ומותרת לו עפ"י דבורה הנביאה שנתנבאת. ותכסהה בשמיכה שמי כ"ה שלא חטאת. מנשים באוהל תבורך בגלגול אסתר שלא נגע בה וכן באוהל תבורך גימט' אסתר עם הכולל. ע"כ.

כלומר, שהתיבה "שְׂמִיכָה" נחלקת לשניים "שְׂמִי-כָה" כלומר שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותה רשע ונפלטה מן העבירה, ולכן שיתף בה הקב"ה את שמו.

אומר המדרש תלפיות (ערך אליעזר) אליעזר שעבד את אברהם אבינו בנאמנות, זכה שאברהם הפריד גם ממנו את הצד הרע המחטיא את האדם לגוף נפרד בשם 'עוג', והשאיר בו רק את הצד הטוב 'אליעזר', שהיה גוף נפרד ונקי לגמרי ללא יצר הרע שישלוט בו או חטא שיבוא על ידו. ומאז היו 'אליעזר' ו'עוג' בגופים נפרדים אך דומים במראם אחד לשני, כאשר 'אליעזר' נעשה חכם גדול וחסיד.

וכפי שהזכרנו בתחילה בשם רבי צדוק הכהן מלובלין שסיבת הצלתו של עוג מלך הבשן מהמבול היתה מחמת שמר על אות ברית קודש, כך כותב המהרח"ו בספרו עץ הדעת טוב (פרשת דברים) שזו גם היתה הסיבה שעלה חי לגן עדן בדמותו של אליעזר עבד אברהם וז"ל: "כי רק עוג מלך הבשן וכו'". נודע כי עוג הוא אליעזר שנכנס חי לגן עדן וזה על כי שמר ברית קודש אשר השומרו נקרא צדיק ע"ש ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ ארץ החיים הקיימת לעד לעולם. והענין כי הוא ה' בדור המבול שנחתם גזר דינם על כי השחיתו דרכם על הארץ. והוא נזהר מזה ולכן נקרא עוג כי עג עוגה ועמד בתוכה ולא יצא לחוץ להשחית זרעו על הארץ ולכן ניצול מן המבול וכמו שאמרו ז"ל על "ויבוא הפליט" - זה עוג שנפלט מדור המבול וזהו שאמר כי רק עוג הוא לבדו נשאר זכאי ופליט מדור המבול מיתר הרפאים, הוא דור המבול שהיו מרפין עצמן בש"ז לבטלה. וגם כי היו ממיתין את טיפות הזרע ההם בארץ ועושין אותם נפלים, בסוד "וארץ רפאים תפיל" והבן זה. ולכן זכה לגן עדן יבא שלום ינוחו על משכבתם הולך נכוחו. עכ"ל.

מעתה הכל בא על מקומו בשלום אליעזר הוא עוג, אבל היה המחלק הטוב שבו, אשר שמר על אות ברית קודש, ולכן נכנס חי לגן עדן, אולם החלק הרע שבו הלך למלך בבשן ורצה להרוג את עם ישראל ומשה רבינו חשש ממנו שמא תעמוד לו הזכות של אברהם אבינו או זכות ברית המילה, אבל הקב"ה הבטיחו "אל תירא אותו".